

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

International Federation of
Library Associations and Institutions

ԻՖԼԱ-ի ուղեցույցները
գրադարաններում հանրային
ինտերնետ հասանելիության

Մշակված է ԻՖԼԱ-ի «Տեղեկատվության հասանելիության
ազատություն և խոսքի ազատություն» (ՖԱԻՖԷ)
փորձագիտական խորհրդատվական խմբի կողմից:
Խմբագրվել է Լուիզ Կուկի կողմից,
Լաֆբորո համալսարան, Մեծ Բրիտանիա:

Առաջին հրատարակություն:
29 մայիսի 2019 թ.:

Դեռևս չի հաստատվել ԻՖԼԱ-ի մասնագիտական կոմիտեի կամ Կառավարման խորհրդի
կողմից:

Լուիզ Կուկ, 2019

Թարգմանիչ՝	Տիգրան Զարգարյան
Խմբագիրներ՝	Ռուզան Տոնոյան Գայանե Կարապետյան

© 2019 IFLA, Խմբագրվել է Լուիզ Կուկի կողմից: Այս աշխատանքը արտոնագրված է Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) արտոնագրի ներքո: Սույն արտոնագրի պատճենը դիտելու համար այցելեք՝ <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

IFLA
P.O. Box 95312
2509 CH Den Haag
Netherland

www.ifla.org

Բովանդակություն

Բովանդակություն.....	3
1 Ներածություն	4
2 Ուղեցույցներ	10
2.0 Տեղեկատվության հասանելիության սկզբունքները	10
2.1 Ինտերնետի օգտագործման քաղաքականությունը	11
2.2 Օգտագործման վճարներ.....	11
2.3 Թափանցիկություն.....	13
2.4 Զտոռլ ծրագրեր	13
2.5 Բովանդակության ապաշրջափակում	15
2.6 Օգտագործման գաղտնիությունը	15
2.7 Օգտագործումը հաշմանդամություն ունեցող անձանց կողմից	17
2.8 Ինտերնետի անվտանգությունը և օգտագործումն անչափահասների կողմից	18
2.9 Օգտվողների կրթություն և համակարգչային հմտությունների ուսուցում	19
2.10 Աշխատակազմի ուսուցում	21
2.11 Սոցիալական մեդիա	23
2.12 Wi-Fi	24
2.13 Որոշումների կայացում	25
2.14 Վերանայում և շահագրգիռ կողմերի ներգրավվածություն	26
3 Հղումներ և լրացուցիչ պաշարներ.....	27
4 Հավելված.....	30
4.1 Օրինակներ Չեխիայի Հանրապետությունից	30

1 ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն Ուղեցույցները ներկայացված են ԻՖԼԱ-ի **Տեղեկատվության հասանելիության ազատություն և արտահայտվելու ազատություն** (ՖԱԻՖԷ) խորհրդատվական կոմիտեի կողմից: ԻՖԼԱ ՖԱԻՖԷ-ի ընդհանուր նպատակն է «բարձրացնել գրադարանի հայեցակարգի և մտավոր ազատության արժեքների միջև էական հարաբերակցության մասին իրազեկվածությունը» (IFLA FAIFE, 2018): Որպես մտավոր ազատության արժեքներին խորապես հավատարիմ կազմակերպություն՝ ԻՖԼԱ-ն դեմ է ցանկացած գրաքննության, ներառյալ զտող ծրագրերի օգտագործումը:

Այնուամենայնիվ, ընդունված է, որ գրադարանավարները և տեղեկատվության բնագավառի այլ մասնագետները պետք է գործեն տեղական և ազգային իրավական սահմանափակումների շրջանակում՝ միաժամանակ տեղեկատվության հասանելիության ցանկացած սահմանափակումների դեմ ունենալով գիտակցված բարոյական դիրքորոշում:

Գրադարանավարները և տեղեկատվության բնագավառի մյուս մասնագետները եզակի առաքելություն ունեն խորհուրդներ տալու իրենց դիմող կազմակերպություններին մուտքի սահմանափակումների և դրանց անհարկի վերացման իրավական պահանջների վերաբերյալ և առաջնորդի դեր ստանձնել որոշումներ կայացնելիս:

Այսպիսով, Ուղեցույցները նպատակ ունեն ծառայելու որպես հիմնարար սկզբունքների շրջանակ՝ աջակցելու բոլոր նրանց, ովքեր հանրային ինտերնետ հասանելիության ապահովման հետ կապված պատասխանատու են որոշումներ կայացնելիս, և նրանց տրամադրելու շահերի պաշտպանության այնպիսի գործիք, որպեսզի նրանք աջակցություն ունենան մտավոր ազատությանը առաջնահերթություն տալու դժվարին գործում՝ միաժամանակ պահպանելով իրենց տրամադրված ծառայությունների պատշաճ օգտագործումը, ինչպես պահանջվում է իրենց հիմնական կազմակերպության կողմից և համայնքային նորմերով:

Ուղեցույցները մշակվել են մարդու հիմնարար իրավունքների վերաբերյալ միջազգային հռչակագրերի և ՄԱԿ-ի «Կայուն զարգացման նպատակներ 2015» (United Nations 2015) հիման վրա: Այս առումով, դրանք նպատակ ունեն ընդգծելու հանրային ինտերնետ հասանելիության դերը երկրների ներսում և երկրների միջև թվային անջրպետի նվազեցման գործում. խոցելի, մարգինալացված և հաշմանդամ խմբերի համար տեղեկատվության անարգել հասանելիության ապահովումը. ինչպես նաև ուժեղացնել տեղական և ազգային տնտեսությունը՝ տեղեկատվության հասանելիության, փոխանակման, ուսուցման և թվային ստեղծարարության տնտեսական արժեքի կիրառման կարողությունը բարձրացնելով:

Ուղեցույցները հիմնված են լայնածավալ հետազոտություններից հավաքագրված ապացույցների վրա, որոնք ներառում են աշխատանոցներ և հարցազրույցներ հիմնական շահագրգիռ կողմերի հետ, ինչպիսիք են

գրադարանավարները, քաղաքականություն մշակողները, մասնագիտական մարմինները, ինտերնետի անվտանգության և ինտերնետի ազատության ՀԿ-ները, SS մասնագետները և օգտվողները, ինչպես նաև աշխատանքային հետազոտությունից դեպի կիրառություն ամբողջ աշխարհում:

Ուղեցույցները մշակվել են ԻՖԼԱ-ի պատշաճ հրապարակումներին և հայտարարություններին համապատասխան, ներառյալ «Գրադարանների և մրավոր ազատության մասին» ԻՖԼԱ-ի հայտարարությունը (IFLA 1999), որը «գրադարաններին և գրադարանների աշխատակիցներին կոչ է անում հավատարիմ մնալ մտավոր ազատության, տեղեկատվության անարգել հասանելիության և խոսքի ազատության սկզբունքներին և ճանաչել գրադարանից օգտվողների գաղտնիությունը»: ԻՖԼԱ-ի «Ինտերնետի մանիֆեստը» (IFLA 2014a), որում ասվում է, որ «Գրադարանային և տեղեկատվական ծառայությունների կողմից ինտերնետի անխոչընդոտ հասանելիության ապահովումը կազմում է տեղեկատվության հասանելիության ազատության և խոսքի ազատության իրավունքի կենսական տարրը և աջակցում է համայնքներին և անհատներին հասնելու ազատության, բարգավաճման և զարգացման» (Բաժին 2.2); ԻՖԼԱ-ի «Էթիկայի կանոնագիրքը գրադարանավարների և տեղեկատվության այլ աշխատողների համար» (IFLA 2012a), ԻՖԼԱ-ի հայտարարությունը «Գրադարանային միջավայրում գաղտնիության մասին» (IFLA 2015). ԻՖԼԱ-ի մանիֆեստը «Թափանցիկության, լավ կառավարման և կոռուպցիայից ազատ լինելու մասին» (IFLA 2008), IFLA-ի հայտարարությունը «Ցանցի չեզոքության և զրոյական վարկանիշի մասին» (IFLA 2016), ԻՖԼԱ-ի Տեղեկատվական գրագիտության բաժինը (IFLA 2017a), «Գրադարաններում հանրային հասանելիության սկզբունքները» (Dynamic Coalition on Public Access in Libraries, 2015) և «Թվային գրագիտության վերաբերյալ» ԻՖԼԱ-ի հայտարարությունը (IFLA 2017b), որում ասվում է, որ ազգային և տեղական կառավարությունները պետք է «Ձերժ մնան առցանց բովանդակության գրաքննությունից կամ խտրական, անհարկի կամ անհամաչափ արգելափակումից»:

Ի լրումն ֆոնային համատեքստի, Ուղեցույցները ներառում են հանրային ինտերնետ հասանելիության հետ կապված հարցեր, ինչպիսիք են.

1. Տեղեկատվության հասանելիության սկզբունքները
2. Ինտերնետի օգտագործման քաղաքականությունը
3. Օգտագործման համար վճարները
4. Թափանցիկություն
5. Զտման և արգելափակման տեխնոլոգիաների կիրառումը
6. Կայքերի ապաշրջափակում
7. Օգտագործման գաղտնիություն
8. Օգտագործում հաշմանդամություն ունեցող անձանց կողմից
9. Օգտագործում անչափահասների կողմից

10. Օգտվողների կրթություն
11. Աշխատակազմի վերապատրաստում
12. Սոցիալական մեդիա
13. Wi-Fi
14. Որոշումների կայացում
15. Վերանայում և շահագրգիռ կողմերի ներգրավվածություն

1.1 ՈՒՂԵՑՈՒՅՑՆԵՐԻ ՆԱԽԱՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ինտերնետին միանալու հնարավորությունը մի շարք երկրներում ճանաչվել է որպես մարդու իրավունք կամ առնվազն որպես հիմնական հանրային շահի ծառայություն: Տեղեկատվական հասարակության վերաբերյալ 2003 թ. առաջին համաշխարհային գաղաթնաժողովը (WSIS 2003), որը գումարվել է ՄԱԿ-ի և Հեռահաղորդակցության միջազգային միության (ITU) հովանու ներքո, ընդունել է «Սկզբունքների հռչակագիրը», հավանություն տալով բոլորի իրավունքներին՝ մասնակցելու ներառական Տեղեկատվական հասարակությանը, և վկայելով առցանց խոսքի ազատության իրավունքը:

Այս սկզբունքներն հովանավորվում են ԻՖԼԱ-ի կողմից և ամրագրվել են 2014 թվականի *Լիոնի հռչակագրում* (IFLA 2014b), որտեղ նշվում է, թե տեղեկատվության հասանելիությունը ինչպես կարող է աջակցել ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման բոլոր նպատակներին 2015 թվականից հետո, և թե ինչու է հասանելիությունը հանդես գալիս որպես ՏՀՏ-ի հավասարաչափ զարգացման վճռորոշ մաս: Հանրային ինտերնետ հասանելիությունը, որը տրամադրվում է գրադարանների կողմից, ևս ապացուցել է, որ ունի կարևոր նշանակություն արտակարգ իրավիճակների և աղետների հետևանքով օգնության և վերականգնման դեպքերում (Bertot, McLure and Jaeger, 2008): Ինտերնետում տեղեկատվության հասանելիությունից ստացվող օգուտները շատ են, որոնք օգտվողներին հնարավորություն են տալիս տեղեկացված որոշումներ կայացնելու իրենց անձնական և մասնագիտական կյանքի բոլոր ոլորտների վերաբերյալ, միաժամանակ աջակցելով ժողովրդավարությանը, տնտեսական հնարավորություններին և էլեկտրոնային կառավարման զարգացմանը:

Այնուամենայնիվ, ամբողջ աշխարհում շատ մարդիկ դեռևս չեն կարողանում լիարժեք օգտվել տնային ինտերնետից և լայնաշերտ ծառայություններից¹: Ի հավելումն ենթակառուցվածքների հասանելիության բացակայությանը, դեռևս կա հմտությունների և վստահության բաց, որը թույլ չի տալիս հնարավոր շատ օգտվողների օգուտ քաղել հասանելիությունից: Հանրային ինտերնետ հասանելիությունը գրադարաններում, հմուտ միջնորդներ հանդիսացող

¹ 2018 թվականի հունիսի դրությամբ գնահատվում էր, որ աշխարհի բնակչության 44.9%-ը դեռևս չունեին ինտերնետ հասանելիություն (Internet World Stats 2018)

գրադարանավարներով՝ առանցքային դեր ունի այս բացը կամրջելու և թվային անջրպետը վերացնելու գործում: ԻՖԼԱ-ն մշտապես ընդգծել է գրադարանների կարևոր դերը ինտերնետ հասանելիություն ապահովելու գործում՝ գրադարաններից օգտվողների համար առանց ծախսերի կամ խտրականության:

Գրադարաններում հանրային ինտերնետի հասանելիությունը հաճախ սահմանափակվում է զտող և արգելափակող ծրագրային ապահովման և այլ միջոցների օգտագործմամբ՝ արգելելու մուտքը բովանդակության որոշակի դասերի, որոնք համարվում են վնասակար, ոչ համահունչ գրադարանի հանձնարարագրին, կամ անհամապատասխան են տվյալ գրադարանի հիմնական առաքելությանը: Նման գործողությունները կարող են հանձնարարված լինել կառավարության կողմից, կամ լինել հանրային ճնշման, կամ հենց գրադարանավարների դատողության արդյունք:

Բացի այդ, հանրային ինտերնետ հասանելիության հնարավորությունների օգտագործման նկատմամբ հսկողության կիրառումը (բացահայտ, թե քողարկված) կարող է պատճառ դառնալ, որ օգտվողներն այնպես ինքնագրաքննեն իրենց մուտքը բովանդակություն, որ վնաս հասցվի տեղեկատվության հասանելիության ազատությանը կամ հարցումների ազատությանը: Օրինակ՝ երիտասարդը կարող է վախենալ այն կայքերի ուսումնասիրությունից, որոնք խորհուրդներ են տալիս անվտանգ սեքսի կամ սեքսուալության վերաբերյալ: Միացյալ Թագավորության վերջին ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ Մեծ Բրիտանիայի հանրային գրադարանների 100%-ը զտող տեխնոլոգիաների կիրառմամբ սահմանափակում են մուտքը (Spacey et al, 2014), իսկ ԱՄՆ-ում Երեխաների ինտերնետի պաշտպանության ակտ 2000-ը (CIPA) պահանջում է զտող ծրագրաշարի օգտագործումը բոլոր գրադարանների համար՝ e-rate ծրագրի շրջանակում զեղչված ինտերնետ հասանելիություն ստանալու դիմաց, որը հիմնականում վերաբերում է դպրոցներին և հանրային գրադարաններին (Federal Communications Commission, 2017):

Նման արգելանքները կարող են սահմանափակել գրադարաններում ինտերնետի արդյունավետ օգտագործման հնարավոր առավելությունները և կարող են խոչընդոտել էլեկտրոնային կառավարման ռազմավարության գործարկմանը: Մինչ օրս, թեև առանձին գրադարաններ ու հանրային տեղեկատվական ծառայություններ մշակել են իրենց սեփական տեղային քաղաքականությունը, սակայն բացակայում են ազգային կամ միջազգային գործող ուղեցույցները, որոնք կաջակցեին քաղաքականության մշակման համար պատասխանատու անձնակազմին՝ հանրային ինտերնետի և Wi-Fi հասանելիության

ապահովման այնպիսի հարցերում, ինչպիսիք են բովանդակության զտումը, օգտագործման արգելափակումը և մշտադիտարկումը:

Այստեղ ընդունվում է, որ ինտերնետը պարունակում է վնասակար և անօրինական բովանդակություն, ներառյալ այն, որը հասանելի է «մութ ցանցում»: Տարբեր պատճառներով համայնքի անդամները կարող են նաև առարկել, որ գրադարաններում հասանելի լինեն այլ կայքեր կամ ծառայություններ: Կարող են նաև լինել հանրային հասանելիության գործնական սահմանափակումներ, ինչպիսիք են մտավոր սեփականության իրավունքի մասին օրենսդրությունը պահպանելու անհրաժեշտությունը և ինտերնետի ավելի մեծ պահանջարկը, քան առկա վերջնակայանների քանակն է:

Սույն Ուղեցույցները նպատակ ունեն սկզբունքների և գործնական ուղեցույցների տեսքով աջակցություն ցուցաբերելու գրադարանի և տեղեկատվության մասնագետներին, թե ինչպես արձագանքել խնդիրներին, առաջարկներ անել, թե ինչպես զարգացնել օգտվողների կարողությունները՝ վստահ և պատասխանատու կերպով ինտերնետից օգտվելու համար:

1.2 Երախտագիտություն

ԻՖԼԱ ՖԱԻՖԷ-ի փորձագիտական խորհրդատվական խումբը ցանկանում է շնորհակալություն և երախտագիտություն հայտնել բոլոր նրանց, ովքեր մասնակցել են վերանայման գործընթացին: Մասնավորապես, մենք ցանկանում ենք շնորհակալություն հայտնել ՖԱԻՖԷ ցանցի բոլոր անդամներին, ովքեր արձագանքեցին խորհրդակցությանը՝ Սթիվեն Վայբերին և Էսմերալդա Մոսկատելին՝ ԻՖԼԱ-ի անունից. Ջոն Դոլանին՝ վարժությունների ընթացքում կառուցողական արձագանքի և ներգրավվածության համար. Մարկ Վեյլերին 7-րդ բաժնի (Օգտագործում հաշմանդամություն ունեցող անձանց կողմից) վերաբերյալ օգտակար ներդրման համար. Ուինսթոն Ռոբերթսին (ԻՖԼԱ-ի «Ազգային գրադարաններ» սեկցիա). Կանադայի գրադարանավար և արխիվագետ դոկտոր Գայ Բերթիոմի անունից՝ Ֆրանչեսկո Մանգանիելոնին. «Հանրային գրադարաններ» սեկցիայի անդամների անունից Յան Ռիչարդսին. Մայ Չանգին՝ SS սեկցիայի անունից. Լիզա Հինչլիֆին՝ «Տեղեկատվական գրագիտություն» մշտական հանձնաժողովի անունից. Ջորուն Սիստադին՝ «Մանկական և երիտասարդ չափահասների գրադարաններ» սեկցիայի անունից՝ բաժին 8-ում (Օգտագործում անչափահասների կողմից) և բաժին 11-ում (Սոցիալական լրատվամիջոցներ) ունեցած ներդրման համար. Նիկոլ Մարկուին՝ Կոնգրեսի գրադարանի անունից. Լորեն Ուեսթոն-Վեբին՝ Նոր Զելանդիայի հանրային գրադարանների ասոցիացիայի անունից. Դեբո Նարանջոնին՝ EDRi-ի անունից (European Digital Rights). Ալեխանդրո Մոլեդոնին՝ «Հաշմանդամների եվրոպական ֆորում»-ի անունից. Դեյվիդ Ռայթին՝ Մեծ Բրիտանիայի «Ապահով ինտերնետ

կենտրոն»-ից. Վլադանա Պիլերովային, Լինդա Յանսովային և Եվա Յերնինակովային՝ Չեխիայի Հանրապետության «Գրադարանավարների և տեղեկատվության մասնագետների ասոցիացիայի» և «Գրադարանավարության ինստիտուտի» (Չեխիայի Հանրապետության Ազգային գրադարանի մաս) անունից. Ռինկե Վան Բրենքելենին՝ Ռոտերդամի հանրային գրադարանից, Հաագայի գրադարանի աշխատակազմին. և Ռոնալդ Կապելին՝ Դորդրեխտի քաղաքային գրադարանի «de Bibliotheek AanZet»-ից. և ԷԻՖԼ-ի ներկայացուցիչներին՝ իրենց խորաթափանց մեկնաբանությունների համար: Սա հանգեցրել է սկզբնական փաստաթղթի բազմակողմանի բարելավումների, ինչի համար մենք շատ երախտապարտ ենք բոլորին:

2.0 ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԱՆԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ինտերնետի օգուտները և տեղեկատվության հասանելիության ազատության օրինական և բարոյական իրավունքները, ինչպիսիք են՝ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հռչակագրի 19-րդ հոդվածից (United Nations 1948) բխող իրավունքները՝ նրանք, որ բխում են 2016 թվականի հուլիսի 1-ին ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդի կողմից ընդունված «Ինտերնետում մարդու իրավունքների խթանման, պաշտպանության և բավականության մասին» բանաձևից (United Nations 2016), և նրանք, որ բխում են մասնագիտական էթիկայի կանոններից, այդ թվում ԻՖԼԱ-ի «Գրադարանավարների և տեղեկատվական այլ աշխատողների էթիկայի կանոնները» (IFLA 2012), պետք է ձևավորեն գերակա այն սկզբունքները, որոնք կտեղեկացնեն հանրային ինտերնետի հասանելիության ապահովման վերաբերյալ ցանկացած ցուցման մասին:

ԻՖԼԱ-ի «Գրադարանավարների և տեղեկատվական այլ աշխատողների էթիկայի կանոնագրքում» (IFLA 2012a, հոդված 1) նշվում է. «Գրադարանավարները և տեղեկատվական այլ աշխատողներ չեն ընդունում տեղեկատվության և գաղափարների հասանելիության մերժումը և սահմանափակումը, հատկապես գրաքննության միջոցով՝ լինի դա պետությունների, կառավարությունների կամ կրոնական և թե քաղաքացիական հասարակության կառույցների կողմից»:

Հանրային ինտերնետ հասանելիության ապահովումը պետք է դիտվի որպես հնարավորություն, որը կհանգեցնի օգտվողների հզորացմանը և նրանց անձնական ու մասնագիտական կյանքի բոլոր կողմերի վերաբերյալ տեղեկացված որոշումներ կայացնելու կարողության ձևավորմանը՝ միաժամանակ պահպանելով ապահով միջավայր համայնքի և խոցելի օգտվողների համար: Գրադարաններում և տեղեկատվական այլ ծառայություններում հանրային ինտերնետ հասանելիությունը պետք է լինի հնարավորինս անսահմանափակ՝ օգտագործելով հանրահայտ, հուսալի և անվտանգ սարքավորումներն ու ծրագրակազմերը:

Ամենից առաջ հարկ է ընդունել, որ գրադարանները տեղեկատվության, գաղափարների և հաղորդակցության հասանելիության եզակի պաշար են՝ ապահովելով անձնական, սոցիալական, մշակութային և տնտեսական համընդհանուր հնարավորություն բոլոր համայնքների համար: Նրանք պետք է դիտվեն որպես հանրությանը տեղեկատվություն *տրամադրողներ* և ոչ թե տեղեկատվության հասանելիությունն *արգելողներ*:

2.1 ԻՆՏԵՐՆԵՏԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ինտերնետին հանրային հասանելիություն ապահովող գրադարաններին և այլ հաստատություններին խորհուրդ է տրվում ունենալ հստակ, արդիական և լավ գովազդվող «Ինտերնետ օգտագործման քաղաքականություն» (նաև հայտնի որպես «Ընդունելի օգտագործման քաղաքականություն»): Այն պետք է սահմանի հանրային ինտերնետ հասանելիության համար անհրաժեշտ դերերն ու պարտականությունները (ներառյալ վերջնական օգտվողների դերերը), նպատակները՝ որոնց համար տրամադրվում է մուտքը, ում համար այն նախատեսված է, և օգտագործման ցանկացած սահմանափակումները (օրինակ՝ ժամանակային սահմանափակումներ, բովանդակության անվանակարգեր, որոնք չեն համապատասխանում գրադարանի հանձնարարագրին, կամ օգտագործվող գտող ծրագրակազմ). անվտանգ մուտքի ընթացակարգերը (օրինակ՝ ամրագրման և գրանցման գործընթացներ). մուտքի չարաշահման և դրա հետևանքների կառավարման ընթացակարգերը (քաղաքականության խախտում). օգտվողներին, ներառյալ հաշմանդամություն ունեցողները, հասանելի աջակցությունը և ուղղորդումը. ծառայությանն առնչվող խնդիրների և բողոքների կառավարման ընթացակարգերը. և ծառայության իրավական համապատասխանությունը (օրինակ՝ տվյալների պաշտպանությունը և մտավոր սեփականության օրենսդրությունը):

Այն չի հավակնում լինել սպառիչ ցուցակ՝ յուրաքանչյուր ծառայություն պետք է մշակի «Ինտերնետ օգտագործման քաղաքականություն», խորհրդակցելով տեղական շահագրգիռ կառույցների հետ և նկատի ունենալով տեղական համատեքստը, բայց նաև հաշվի առնելով հանրային հասանելիության սկզբունքները, ինչպես ուրվագծված է վերևում՝ (1): Քաղաքականությունը պետք է գրված լինի մատչելի լեզվով, հստակ հայտարարվի և գովազդվի բոլոր օգտվողներին և պետք է հիմք հանդիսանա ծառայություն մատուցողի և օգտագործողի միջև «պայմանագրի» կնքման, համաձայն որի առաջարկվում է ծառայությունը:

Ռոչդեյլի ավանային խորհրդի կողմից (Մեծ Բրիտանիա), որպես «Ինտերնետ օգտագործման քաղաքականության» օրինակ, որը կենտրոնացած է կրթության և տեղեկատվության գնահատման (այլ ոչ թե դրա սահմանափակման) վրա, կարելի է տեսնել այստեղ՝ <http://www.rochdale.gov.uk/council-and-democracy/policies-strategies-and-reviews/policies/corporate-policies/Pages/acceptable-use-policy.aspx>

2.2 ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՎՃԱՐՆԵՐ

Համահունչ ԻՖԼԱ-ի ձգտմանը, որ գրադարանները կարևոր դեր են խաղում իրենց օգտվողների համար առանց ծախսերի կամ խտրականության ինտերնետ հասանելիության ապահովման գործում, գրադարանները և տեղեկատվական ծառայությունները պետք է ճիգ

գործադրեն՝ տրամադրելու անվճար հանրային ինտերնետ հասանելիություն և Wi-Fi կապ օգտագործման վայրում՝ սա առանցքային է բոլոր սոցիալ-տնտեսական խմբերի մուտքն ապահովելու և թվային ու սոցիալական ներառման խթանման համար:

Այն դեպքում, երբ դա հնարավոր չէ, հանրային մուտքի կիրառվող վճարները պետք է մատչելի լինեն օգտվողների համար՝ հասույթի տեղական մակարդակին համապատասխան: Հասանելիությունը առցանց տեղեկատվությանը, լինի էլեկտրոնային հղման աղբյուր, կամ թե ինտերնետ, համարժեք է սովորական տեղեկատու գրադարանին և, հետևաբար, հնարավորության դեպքում այն պետք է անվճար հասանելի լինի օգտվողներին, երբ սկզբնական գնումը (անհրաժեշտության դեպքում) կատարվել է:

Գրադարանները նաև գաղափարների փոխանակման և ուսումնառության ու ստեղծագործականության դյուրացման տարածքներ են. սա կարելի է բարելավել գաղափարների փոխանակման համար անվճար ինտերնետի միջոցով (օրինակ՝ էլեկտրոնային փոստի և սոցիալական մեդիայի օգնությամբ), տեղեկատվության և գիտելիքի տարածում (օրինակ՝ գիտելիքի տարածման հարթակներում՝ ինչպիսին Վիքիպեդիան է, ներդրում կատարելու միջոցով). ինչպես նաև մասնակցություն ընդհանուր շահերի ցանցերում: Նման մասնակցությունը կարող է կարևոր դեր խաղալ բարեկեցության և մարդկային արժանապատիվ կյանքի հիմնովին բարելավման գործում:

Նիդեռլանդների Դորդրեխտի քաղաքային գրադարանի AanZet գրադարանը նշում է. «Մեր գրասենյակներում մենք առաջարկում ենք համակարգիչներ, որոնք այցելուները կարող են օգտագործել, ինչպես նաև WiFi, որով նրանք սեփական սարքով կարող են մուտք գործել ինտերնետ: Համակարգիչների օգտագործումը և, այսպիսով, ինտերնետ մուտքն անվճար է: Առանց գրադարանի քարտի (կարդալ՝ անդամակցություն) նրանք մուտք ունեն գրադարանի հետ կապված կայքեր: Որպեսզի կարողանանք ազատորեն զննել համացանցը, մեզ անհրաժեշտ է գրադարանի քարտ/անդամակցություն: Իհարկե, երիտասարդները, որպես ստանդարտ, կարող են իրականացնել անվճար բաժանորդագրություն, կա նաև անվճար բաժանորդագրություն մեծահասակների համար: Մենք շեշտված խթանում ենք այս անվճար բաժանորդագրությունը՝ համակցված համակարգչից ազատ օգտվելու հետ, քանի որ կարծում ենք, որ բոլորի համար պետք է հնարավոր լինի անվճար օգտվել համակարգիչներից»:

2.3 ԹԱՓԱՆՑԻԿՈՒԹՅՈՒՆ

Գրադարանները և տեղեկատվական ծառայությունները պետք է թափանցիկ լինեն մուտքի ցանկացած սահմանափակումների և պահվող անձնական տվյալների վերաբերյալ, ներառյալ ինտերնետի օգտագործման հետ կապված տվյալները: Այս դրույթները պետք է հստակ բացատրվեն «Ինտերնետ օգտագործման քաղաքականության» և «Դրույթների ու Պայմանների» ցանկացած գործածության մեջ, և գրադարանի աշխատակիցները պետք է համապատասխան վերապատրաստում անցնեն, որպեսզի կարողանան օգտվողներին տեղեկացնել և բացատրել նման խնդիրները:

Օրինակ, եթե գրադարանային ծառայությունն օգտագործում է զտող ծրագրակազմ և վերահսկում է օգտագործումը, «Ինտերնետ օգտագործման քաղաքականությունը» պետք է պարունակի հստակ հայտարարություն այդ մասին, ինչպես օրինակ՝ «*Էնթաունի գրադարանի բոլոր ծառայությունները զտված են, որպեսզի արգելափակեն մուտքը դեպի կայքեր, որ հայտնի են, թե պարունակում են անպարշաճ, վնասակար կամ անօրինական բովանդակություն: Այնուամենայնիվ, զտող ծրագրակազմն անսխալական չէ, և երբեմն օրինական բովանդակությունը կարող է արգելափակվել, իսկ որոշ անպարշաճ բովանդակությունը կարող է չզտվել: Օգտվողները պետք է նաև տեղյակ լինեն, որ ինտերնետի օգտագործումը կարող է մշտադիտարկվել*»:

2.4 ԶՏՈՂ ԾՐԱԳՐԵՐ

Համայնքների խոցելի օգտատերերի համար, ինչպիսիք են երեխաները, անվտանգ միջավայր ապահովելու անհրաժեշտությունը կարող է պահանջել յուրահատուկ բովանդակության արգելափակում: Սա սկզբունքորեն ընդունելի է, սակայն գրադարանները, տեղական ստանդարտների, օրենսդրության և իրենց մայր կազմակերպությունների դրույթների շրջանակում պետք է ձգտեն հնարավորինս քիչ սահմանափակել բովանդակությունը:

Բովանդակությունը զտելու որոշումները պետք է հիմնված լինեն բովանդակության օրինականության և սոցիալական ու մշակութային համատեքստում, որում հասանելի է բովանդակությունը, համապատասխանության վրա: Զտող ծրագրակազմը ոչ ճշգրիտ և անկատար լուծում է, որը կարող է հանգեցնել չափից ավելի կամ պակաս արգելափակման և հանրային ինտերնետ հասանելիության կառավարման հիմնախնդրում պետք չէ ապավինել դրան որպես միակ լուծում:

Օրինակ՝ նկատի ունեցեք երեխաներին սպառնացող վտանգը, որոնց ամենօրյա այցելությունը դպրոց ներառում է չցանկապատված լողավազանի մոտով անցնելը: Մենք կարող ենք փորձել կանխել երեխաների խեղդվելը՝ ցանկապատեր տեղադրելով լողավազանների շուրջը, բայց միշտ կա վտանգ, որ ավելի արկածախնդիր երեխան կմագլցի ցանկապատի վրայով և կխեղդվի: Որպես այլընտրանք, մենք կարող ենք սովորեցնել նրանց լողալ և նրանց տալ հմտություններ՝ պաշտպանվելու ոչ միայն այս լողավազանից, այլև ջրի հետ այլ հանդիպումներից: (National Research Council, 2001, մեջբերված Kranich, 2004, էջ 17):

Զտող ծրագրակազմի օգտագործման դեպքում (կամ երբ այն պարտադիր է օրենքով), տեղեկատվական մասնագետները պետք է պաշտպանեն ամենալավ համակարգը, որը բավական ճկուն է՝ առանձին օգտվողների կարիքներին լավագույնս համապատասխանող մուտքի մակարդակներ ապահովելու իրենց իսկ համատեքստի համար: Նրանք նաև պետք է իրավական համապատասխանության պահպանման համար պաշտպանեն բովանդակության ամենացածր մակարդակի գտումը:

Ռոտերդամի հանրային գրադարանն օրինակ է գրադարանի, որն իր հանրային տերմինալներում չի օգտագործում գտում, ինչի արդյունքում բոլոր օգտվողներին հնարավորություն է ընձեռում իրենց հետաքրքրությունների ոլորտում օգտվել թեմաների վերաբերյալ առկա տեղեկատվության ամբողջ շրջանակից՝ օրենքի և ընդհանուր պարկեշտության չափանիշներին համաձայն: Ներքին կանոնակարգում ասվում է, որ «Արգելվում է խտրական, դաժան և պոռնոգրաֆիկ ինֆերենտային կայքեր այցելելը», և օգտվողներին խորհուրդ է տրվում, որ «Ռոտերդամի գրադարանը նաև իրավունք ունի օգտվողին հեռացնել ցանցից, եթե նա իրեն ճիշտ չի պահում կամ չի ենթարկվում ներքին կանոններին»:

Նմանատիպ մեկ այլ օրինակ, նույնպես Նիդեռլանդներից, Հաագայի հանրային գրադարանից է, որը նշում է. «Սկզբունքորեն, յուրաքանչյուր օգտվող ունի ինֆերենտի լիարժեք մուտք, միայն պատանեկան բաժնում են որոշ կայքեր/թեմաներ զտված (Cisco Web Usage Controls-ի միջոցով): Ցանկացած չարդարացված արգելափակում կարող է վերացվել միայն SS բաժնի միջոցով: Գրադարանը կարծում է, որ ամբողջ տեղեկատվությունը պետք է հասանելի լինի ամենքին: Դա է պատճառը, որ գրադարանի աշխատակալաններում գրաքննություն չկա: Պատանիների պարագայում դա հանգեցրեց որոշ բարդ առճակատումների և անապահով միջավայրի: Ուստի գրադարանը որոշել է պատանեկան բաժնում զտել անօրինական բովանդակությունը»:

2.5 ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄ

Պետք է լինեն հստակ ուղեցույցներ և թափանցիկ գործընթաց անտեղի արգելափակված ցանկացած օրինական բովանդակության ապաշրջափակման համար: Գրադարանի աշխատակիցներին պետք է տրվեն հմտություններ և գիտելիքներ, որպեսզի կարողանան հասկանալ և բացատրել, թե ինչու է արգելափակվել տվյալ կայքը. կարողանան որոշումներ կայացնել կայքերի ապաշրջափակման նպատակահարմարության վերաբերյալ. և որտեղ անհրաժեշտ է, կարողանան ապաշրջափակել կայքերն առանց ծանր բյուրոկրատական ձևականությունների:

Օրինակ՝ նկատի առեք այն օգտվողին, ով ցանկանում է դիմել հագուստի հանրահայտ մանրածախ վաճառակետին՝ վաճառողի պաշտոնի համար: Նա փորձում է մուտք գործել մանրածախ վաճառողի կայք, սակայն հանդիպում է տեղեկատվական հաղորդագրության՝ «Մուտքն այս կայք չի թույլատրվում»: Զգալով, որ ինչ-որ սխալ բան արած կլինի, նա շատ շփոթված է դիմելու գրադարանի աշխատակիցներին: Նա հուսահատ հեռանում է գրադարանից՝ չհասնելով իր այցելության նպատակին:

Մեկ այլ սցենար, որը կարելի է նախատեսել, այն է, երբ նույն օգտվողը հանդիպում է հաղորդագրության, որտեղ ասվում է. «Եթե ցանկանում եք շարունակել այցելել այս կայք, խնդրում ենք մոտենալ աշխատակցին, որը ուրախությամբ խորհուրդներ կտա ձեզ»: Նա մոտենում է տեղեկատու գրասեղանի աշխատակցին, որը, ծանոթ լինելով մանրածախ վաճառքի կայքին և հասկանալով, որ այն արգելափակվել է ներքնազգեստով կանանց տեսողական պատկերներ պարունակելու պատճառով, կարող է կարգավորել զտող ծրագրաշարի կարգավորումները՝ հնարավորություն տալով օգտվողին մուտք գործելու կայք և շարունակել՝ աշխատանքի դիմելու համար: Նա հեռանում է գրադարանից ուրախ, հասնելով իր այցի նպատակին և առանց որևէ անօրինականության զգացման:

(Հիմնված է MAIPLE նախագծի իրական օրինակի վրա, Spacey et al, 2014)

2.6 ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԳԱՂՏՆԻՈՒԹՅՈՒՆԸ

Պետք է հարգել օգտվողների անձնական գաղտնիության իրավունքները: Հնարավորության դեպքում հյուրի կարգավիճակով մուտքը դեպի հանրային ինտերնետ հասանելիություն՝ առանց նույնացնելի մուտքի, պետք է հասանելի լինի՝ թույլ տալու առանց միջամտության հարցումների ազատությունը: Բացի այդ, որտեղ հնարավոր է, գրադարանները պետք է տեղադրեն գաղտնիության էկրաններ, որպեսզի օգտվողները կարողանան օգտվել այնպիսի ծառայություններից, ինչպիսին է ինտերնետ-բանկինգը՝ զերծ այլ օգտվողների կողմից ոչ պատշաճ դիտումից:

AanZet գրադարանը Դորդրեխտի քաղաքային գրադարանում օրինակ է, որի նպատակն է պաշտպանել համակարգչից օգտվողների գաղտնիությունը՝ մոնիտորները վահաններով միջնորմելով:

Գաղտնիության նման պարզ միջոցները նաև վերացնում են գտման ավելի բարձր մակարդակների անհրաժեշտությունը, որը հիմնավորվում է այլ օգտվողներին վիրավորելուց խուսափելու նկատառումով: Թեև օգտագործման մշտադիտարկումը կարող է կարևոր ցուցանիշ ապահովել կատարման նպատակների չափման համար, օգտվողների մուտքի հսկողությունը և մշտադիտարկումը պետք է պահվեն բացարձակ նվազագույնի վրա, որն անհրաժեշտ է արդյունավետ կառավարում և իրավական համապատասխանություն ապահովելու համար: Բացի այդ, բոլոր օգտվողները պետք է տեղյակ լինեն տեղում առկա հսկողության ցանկացած միջոցի մասին:

Հանրային գրադարանները նաև պարտականություն ունեն ապահովելու, որ օգտվողները տեղյակ լինեն գաղտնիության հնարավոր վտանգների մասին՝ բնորոշ հանրային հասանելի համակարգիչներ օգտագործելու հետ, հստակ և տեսանելի նախազգուշացումներով՝ չնչել «Պահպանել իմ գաղտնաբառը», «Պահպանել իմ տվյալներն այս համակարգչում» ընտրանքային տուփերը, և հետևել, որ էլեկտրոնային առևտրի, բանկային և պետական ծառայությունների կայքերից օգտվելուց հետո նրանք ամբողջությամբ դուրս են գալիս: Սա նույնպես պետք է ներառվի օգտվողների կրթական ծրագրերում:

Գաղտնիության բարելավման այլ միջոցառումների օրինակ է Հաագայի հանրային գրադարանը. «Օգտվողի համակարգից դուրս գալուց հետո անհատական համակարգիչը վերագործարկվում է, որպեսզի այն վերադարձվի հիմնական կազմաձևին՝ պահպանված տվյալները, զննարկման պատմությունը, մուտքերը և այլն, ջնջվում են: Եթե օգտվողը դուրս չի եկել, համակարգիչը ինքնաբերաբար վերագործարկվում/մաքրվում է քառորդ ժամ հետո»:

Ազգային (օրինակ՝ ազգային մասնագիտական մարմինների միջոցով) և միջազգային (ԻՖԼԱ-ի միջոցով) մակարդակներում գրադարանային և տեղեկատվական մասնագիտությունը պետք է ներգրավված լինի և ակտիվորեն մասնակցի խորհրդակցություններին և զրույցներին, որոնք վերաբերում են մարդկանց ինտերնետ հասանելիության մշտադիտարկմանը, վերահսկմանը և կարգավորմանը տեղական, կազմակերպության, ազգային և վերազգային մակարդակներում:

2.7 ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ԿՈՂՄԻՑ

Երաշխավորելու համար, որ հանրային ինտերնետ հասանելիության ծառայությունը մատչելի է օգտվողների համայնքի բոլոր անդամներին և առաջարկում է արդար ու հավասար հասանելիություն: Գրադարանները պետք է հանձն առնեն, որ օգտվողների համայնքների իրենց անդամներն ունեն տարաբնույթ կարողությունների լայն շրջանակ և, հետևաբար, պետք է նպատակաուղղված լինեն ձեռք բերելու տեխնոլոգիա, որը ներառում է մատչելիության առանձնահատկությունները: Հաշմանդամություն ունեցող անձանց գործառական կարիքները պետք է հիշվեն՝ համաձայն Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի *կոնվենցիայով ճանաչված իրավունքների* (United Nations, 2006):

Սա կարող է հանգեցնել, օրինակ, օժանդակ տեխնոլոգիաների օգտագործմանը, ինչպիսիք են հատուկ ծրագրաշարերը և սարքերը՝ օգտագործելու համար համակարգիչները կամ տրամադրված այլ սարքը, ինչպես նաև գրադարանների կայքերն ու հավելվածները: Կույր կամ թույլ տեսողություն ունեցողներին կարող է անհրաժեշտ լինել էկրանի հատուկ ընթերցիչներ և խոշորացույցներ, իսկ սահմանափակ շարժունակություն ունեցող մարդկանց՝ ձայնը ճանաչող ծրագրակազմ: Բացի այդ, գրադարաններում պետք է հասանելի լինեն ստեղնաշարեր, որոնք նախատեսված են թույլ տեսողությամբ մարդկանց կամ նրանց համար, ովքեր չեն կարողանում մկնիկ օգտագործել (օրինակ՝ Պարկինսոնի հիվանդության պատճառով): Համակարգչային սեղանները պետք է ըստ բարձրության կարգավորելի լինեն հաշմանդամի, անվասայլակով մարդկանց համար: Երրորդ կողմից բաժանորդագրվելիս կամ գնում կատարելիս գրադարանները պետք է փնտրեն վեբ հասանելիության չափանիշներին համապատասխանող բովանդակություն (օրինակ՝ WCAG 2.1, որը մշակվել է W3C-ի կողմից (2018թ.) և օգտակար է կայքերի ու հավելվածների համար): Գրադարանի առցանց հրապարակած բոլոր փաստաթղթերը պետք է համապատասխանեն մատչելիության պահանջներին:

Սա պահանջների սպառիչ ցանկը չէ. բոլոր ծառայությունները պետք է ներգրավված լինեն և կանոնավոր խորհրդակցեն օգտվողների իրենց համայնքի հետ և համապատասխան միջոցներ ձեռք առնեն, երաշխավորելով, որ ծառայությունն իրոք հասանելի է բոլոր օգտվողներին, ներառյալ հաշմանդամություն ունեցողներին:

Մատչելիության տեխնոլոգիաների որդեգրման լավ պրակտիկայի օրինակներ՝ երաշխավորելու համար, որ հաշմանդամություն ունեցող անձինք վայելեն ինտերնետի հավասար հասանելիությունը, կարելի է գտնել Չեխիայի Հանրապետության նախաձեռնություններում: Դրանց թվում են *Friendly Vox*-ը՝ ծայնային հնարավորությամբ վեբ-հանգույցը, որը լուծում է տալիս տեղեկատվության և կապի ծառայություններին հասանելիություն տրամադրելուն՝ առանց տեսողությունն օգտագործելու անհրաժեշտության; *Biblioweb*-ը, որը մրցույթ է գրադարանների համար, կենտրոնանում է նրանց կայքերի գնահատման վրա և մրցանակ է շնորհում խոչընդոտներից զերծ լավագույն վեբ էջեր ունեցող գրադարանին; *Handicap Friendly*-ն, որը վկայագիր է գրադարանների համար, որոնք գերազանց ծառայություններ են մատուցում (ներառյալ թվային) հաշմանդամություն ունեցող անձանց; և *Daleth*-ը, որը նաև հայտնի է որպես «*Գրադարանային դարպաս տեսողության խնդիրներ ունեցողների համար*»՝ հասանելի նյութերի համագգային գրադարան է, ներառյալ էլեկտրոնային փաստաթղթերը, մատերի շոշափումով տպագրությունները և աուդիո կամ հիբրիդային հրատարակությունները: Այս նախագծերի մասին ավելին կարելի է գտնել Հավելված Ա-ում:

2.8 ԻՆՏԵՐՆԵՏԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Երեխայի իրավունքների մասին ՄԱԿ-ի կոնվենցիան ((United Nations 1989, հոդված 17) հայտարարում է, որ «Կառավարությունները պետք է օգնեն պաշտպանելու երեխաներին նյութերից, որոնք կարող են նրանց վնասել»: Մինչ գիտակցվում է անչափահասների պաշտպանության կարևորությունը, դա չպետք է օգտագործվի որպես զտման ծայրահեղ մակարդակների հիմնավորում: Թեև ընդունված է, որ առաջարկելով զտված մուտք կարող է որոշակի տարիքային խմբի համար դիտվել որպես տեղին, ծնողների և անձնակազմի ուսուցումը և օգտվողների կրթությունը հավասարապես կարևոր և պատշաճ դեր ունեն՝ օգնելով անչափահասներին՝ սովորելու գնահատել տեղեկատվությունը և անվտանգ օգտագործել ինտերնետը՝ խուսափելով վնասից: Մասնավորապես, ԻՖԼԱ-ի «Մանկական և երիտասարդ չափահասների գրադարաններ»-ի սեկցիայի «*Social Media, Children and Young Adults @ the Library*» վերաբերյալ հայտարարությունն առաջարկում է օգտակար ուղեցույց գրադարանավարների, ծնողների, երեխաների և երիտասարդների համար անվտանգության, գաղտնիության և առցանց վարքագծի վերաբերյալ (IFLA Section for Libraries for Children and Young Adults, 2015): Ի հավելումն, պետք է ընդունել, որ ինտերնետի անվտանգության վերաբերյալ օգտվողների կրթությունը հավասարապես կարևոր է առաջին անգամ և քիչ փորձառու ինտերնետ օգտագործողների համար:

Չեխիայի Հանրապետության Կարլովի Վարիի համայնքային գրադարանը համագործակցում է ինտերնետի անվտանգության փորձագետների հետ և մասնակցում է [Internetem bezpečně](#) (Անվտանգ ինտերնետի օգտագործում) նախագծին: Նրանք ստեղծել են ձեռնարկներ և թուղթիկներ առցանց միջավայրում երեխաների և մեծահասակների անվտանգության մասին և դրանք [ազատորեն հասանելի են դարձրել ներքերոնման համար](#): Նրանք այս ոլորտում կազմակերպում են աշխատանոցներ և այլ միջոցառումներ, և առկա է նաև առցանց օգնություն:

[Պլզենի հանրային գրադարանը](#) չեխական գրադարաններից մեկն է, որը պարբերաբար միանում է «[Ավելի ապահով ինտերնետի օր](#)»՝ ինտերնետի անվտանգության միջազգային օրվան: Ներկայացնում է ծրագրեր իր օգտվողների համար՝ սովորաբար դրանք աշխատանոցներ և մրցույթներ են երեխաների և երիտասարդների համար:

Լիտվայում, *Մարտինաս Մաժվիդասի* անվան Լիտվայի ազգային գրադարանը և քաղաքային հանրային գրադարաններն այն շահագրգիռ կողմերից են, որոնք հրավիրված են «Համազգային առավել անվտանգ ինտերնետ» կոնսորցիումի Խորհրդատվական վարչություն, որը 2006 թվականից ղեկավարում է «Safer Internet Centre Lithuania: draugiskasinternetas.lt» նախագիծը: Ամեն տարի, ի նշանավորումն Անվտանգ ինտերնետի օրվա, Լիտվայի հանրային գրադարանների ցանցը օգտվողներին հրավիրում է ինտերնետում անվտանգության և հարակից խնդիրների վերաբերյալ դիտել ուսուցողական ֆիլմեր, անցնել ինտերնետի անվտանգ օգտագործման թեստեր և մասնակցել մրցույթների, հանելուկախաղերի և աշխատանոցների: (Safer Internet Centre Lithuania 2019)

2.9 ՕԳՏՎՈՂՆԵՐԻ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՀԱՄԱԿԱՐԳՉԱՅԻՆ ՀՄՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ

Գրադարանավարներն ու տեղեկատվական մասնագետները առանցքային դեր են խաղում օգտվողներին ինտերնետում հասանելի տեղեկատվությունից առավելագույն օգուտ քաղելու հնարավորություն տալու գործում:

Գրադարանի հանձնագրին և միջոցներին համաձայն՝ կրթությունը պետք է շարունակական լինի բոլոր օգտատերերի համար, և պարապմունքները, որոնք նախատեսված են հատկապես ծնողների և այլ խնամակալների համար, պետք է կանոնավոր կերպով անցկացվեն՝ օգնելու նրանց աջակցել իրենց երեխաներին ինտերնետի և տեխնոլոգիաների անվտանգ օգտագործման հարցում:

Ի հավելումն ինտերնետից անվտանգ օգտվելու կրթության, գրադարանները կարող են համակարգչային հիմնական հմտությունների ուսուցման միջոցով օգնել համակարգչից և ինտերնետից առաջին անգամ օգտվողներին: Հանրային հասանելիության համակարգիչներ տրամադրող հանրային գրադարանները եզակի դիրքավորված են թվային անջրպետի խնդիրները թվային հմտությունների զարգացման միջոցով լուծելու համար: Սա ՏԱՍՉԱ-ի կողմից ճանաչվել է որպես գրադարաններում հանրային հասանելիության «ավելացված արժեք»՝ ինտերնետ սրճարանների կամ հանրային մուտքի այլ կետերի համեմատ (Sey et al. 2013):

ԷԻՖԼ-ը (Էլեկտրոնային տեղեկատվություն գրադարանների համար, www.eifl.net) մշակել է կարողությունների զարգացման նախաձեռնություն Աֆրիկայի հանրային գրադարանների համար՝ կապակցելու ցանցերին չմիացած մարդկանց և ներգրավելու նրանց, ովքեր երբեք առցանց չեն օգտվել ինտերնետից: (EIFL n.d.)

Ի հավելումն համակարգչային հիմնական հմտությունների ուսուցումանը, օգտվողների կրթությունը պետք է ներառի մեդիա և տեղեկատվական գրագիտության հմտություններ, այսինքն՝ կարողանալ գնահատել տեղեկատվության և հաղորդակցության համապատասխանությունը, որակը և իսկությունը (ներառյալ սխալ մեկնաբանումն ու ապատեղեկատվությունը՝ ինչպիսիք են «կեղծ լուրերը» տարբերակելը) և գնահատել տեղեկատվության արդիականությունը, մտավոր սեփականության իրավունքները հասկանալը և հարգելը. ինչպես նաև որոնման տեխնիկային տիրապետելը: Արտաքին գործակալությունների կողմից, ինչպիսիք են Childnet International-ի (2018) տրամադրած առցանց պաշարները, կարող են օգտագործվել այս կարողությունների ձևավորմանն օգնելու համար, նման կազմակերպություն է նաև ԷԴՐԻ-ի «Թվային պաշտպանների ձեր ուղեցույցը ընդդեմ տրվյալներ ներխուժողների – գաղտնիություն երեխաների համար» (EDRI 2016):

Հաագայի գրադարանը Նիդեռլանդներում գրեթե 20 տարի համակարգչային և ինտերնետի դասընթացներ է առաջարկում: Դեռևս 2019 թվականին կար տարրական հմտությունների կարիք, սակայն վերջին տարիներին նաև անցկացվում են ինտերնետում անվտանգության և գաղտնիության դասընթացներ: Այդ դասընթացներից մեկը (Կիբերանվտանգության ներածություն) վերաբերում է CISCO-ի հետ համագործակցությանը: Սովորական դասընթացների առաջարկից բացի, «Ծերերը հարևանությամբ» եվրոպական նախագիծը ևս իրագործվում է մի քանի մասնաճյուղերում: Այն առաջարկում է նաև դասախոսություններ, քննարկումներ, հանդիպումներ: Հնարավոր է նաև միասին թերթ կարդալ: Նպատակն այն է, որ տարեց մարդիկ կարողանան ուժեղացնել իրենց սոցիալական ցանցերը և հնարավորինս երկար մնան ինքնաբավ ու ինքնավստահ:

Էլեկտրոնային կառավարման դասընթացում աշխատելիս, մարդիկ սովորում են, թե ինչպես փոխգործակցել քաղաքապետարանի և կառավարության կայքերի հետ: Այս դասընթացն անցկացնող ուսուցիչները հատուկ պատրաստվածություն ունեն, և ի թիվս այլ արժեքների, պարտավորվում են երաշխավորել մասնակիցների գաղտնիությունը: Այս նպատակով կարող են օգտագործվել նաև գաղտնիության էկրաններ՝ աշխատանքային կայանները միմյանցից առանձնացնելու համար:

2.10 ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ

Հասկանալու համար ինտերնետի օգտագործման իրավական, բարոյական, հասարակական և քաղաքական հիմնական հետևանքները և օգտագործման սահմանափակումները, օգտվողների հետ շփվող ամբողջ անձնակազմը պետք է պարբերաբար վերապատրաստվի: Սա վերաբերում է գրադարանների ղեկավարներին, կառավարիչներին, ծառայություններ մատուցող անձնակազմին և կամավորներին:

Անձնակազմը պետք է նաև կանոնավոր և հաճախակի վերապատրաստում անցնի օգտագործման քաղաքականության առնչությամբ և պատկերացում ունենա մուտքի ցանկացած սահմանափակման և սահմանափակումների արգելանքը վերացնելու ձևերի վերաբերյալ, ինչպես նաև այն մասին, թե ինչպես կազմակերպել մեդիա և տեղեկատվական գրագիտության և ինտերնետի անվտանգ օգտագործման կրթական դասընթացներ օգտվողների, ծնողների և խնամակալների համար: Համայնքները լավագույնս հզորացնելու, նրանց աջակցելու համար անձնակազմը օգտվողների կրթության և մանկավարժական արդյունավետ պրակտիկայի լավագույն փորձի

հիման վրա պետք է վերապատրաստվի՝ օգտվողներին ուսուցանելով ինտերնետ հասանելիության և տեղեկատվության ազատ հասանելիության կարողություններ:

«Գրադարանի վերապատրաստված անձնակազմն օգնում է օգտվողներին գտնել և կիրառել առցանց տեղեկատվությունը որպես զարգացման, առողջապահական, կրթական, գյուղատնտեսական, շրջակա միջավայրի և եկամտի գեներացման կարողությունների և գիտելիքի բարելավման գործիք: Օրինակ, հանրային գրադարանները սուրճի ֆերմերներին և ձկնորսներին սովորեցնում են օգտվել ինտերնետից՝ իրենց ապրանքներն ավելի լավ գովազդելու և շուկայական գներին ծանոթանալու համար: Նրանք օգնում են մարդկանց տեղեկություններ ստանալ վաղ մանկության շրջանի զարգացման ու սննդակարգի, կամ ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի և մայրական առողջության վերաբերյալ: Դրանք մարդկանց հասանելիություն են տալիս օրգանական գյուղատնտեսության վերաբերյալ տեղեկատվությանը և ցույց տալիս, թե ինչպես պայքարել կլիմայի փոփոխության և անտառահատումների դեմ»: (IFLA, 2012b, էջ 2)

Հաագայի հանրային գրադարանում, Թվային տեղեկատվական կենտրոնը աշխատակիցներին համակարգիչների, ինտերնետի և մեդիա գրագիտության ոլորտում տեղեկացված պահելու նպատակով ամեն ամիս տարածում է (թվային) Գրանցամատյան թերթ, որը պարունակում է համապատասխան հոդվածների ընտրանի: Բացի այդ, թվային հմտությունների ոլորտում գործընկերների արդիականությունն ապահովելու համար կանոնավոր վերապատրաստումներ են կազմակերպվում:

Անձնակազմը պետք է նաև վերապատրաստվի՝ պատասխանելու համար զտող ծրագրերի օգտագործման, մուտքի ցանկացած զտման հիմնավորման, արգելափակված բովանդակության անվանակարգերի և կայքերի ապաշրջափակման ընթացակարգերին վերաբերող հարցերին: Ավելի բարձրաստիճան անձնակազմը պետք է վերապատրաստվի շահերի պաշտպանության հմտություններ ձեռք բերելու և հանրային քաղաքականության խնդիրների ու հատուկ օրենսդրության ավելի խորը ըմբռնման համար, որոնք վերաբերում են գաղտնիությանը, մտածողության ազատությանը, մտավոր սեփականության իրավունքներին (հատկապես բովանդակության խեղաթյուրման վերաբերյալ գործողություններին), մարդու իրավունքներին, անչափահասների պաշտպանությանը, ռասայական ատելության հրահրմանը, կիբերանվտանգությանը և ցանցային չեզոքությանը:

Սա սպառիչ ցանկ չէ, քանի որ վերապատրաստման պահանջները շարունակական են և փոփոխվում են՝ տեխնոլոգիական, սոցիալական և իրավական նոր զարգացումներին համապատասխան:

2.11 ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԵԴԻԱ

Սոցիալական մեդիայի բովանդակությանը պետք է վերաբերվել այնպես, ինչպես ինտերնետում առկա ցանկացած բովանդակության, այնուհետև օրենքի սահմաններում հնարավորինս թույլատրել ամբողջական հասանելիության սկզբունքը: Ծնողները և խնամակալները պետք է առաջնային պատասխանատվություն ստանձնեն իրենց երեխաների կողմից սոցիալական մեդիայի օգտագործման համար: ՏԱՍՁԱ-ի 2012 թվականի հանրային հաշվողական հասանելիության հետազոտությունն ընդգծում է, որ գրադարաններում քաղաքացիների համար սոցիալական մեդիայի պատասխանատու օգտագործման թույլտվությունն ու խրախուսումը հնարավորություններ է ստեղծում «մասնակցելու ցանցային լրատվության թողարկմանը և տնտեսական մոբիլիզացմանը ներքևից» (Walton and Donner 2012:2):

Երիտասարդների համար մեդիա գրագիտության կրթության ապահովումը կարող է օգտակար միջոց լինել առանց վնասելու իրենց անվտանգությունը վայելելու, հաղորդակցվելու, հաճույք ստանալու և նոր լրատվամիջոցներից սովորելու համար: Գրադարանները կարող են աջակցություն առաջարկել՝ ներառելով հղումներ և օժանդակություն՝ վնասակար և վիրավորական բովանդակության մասին զեկուցելու առումով, ինչպես նաև ուղեցույց, թե որտեղից հետազայում կարելի է օգնություն ստանալ: Այս առումով, IFLA Section for Libraries for Children and Young Adults (2015) հայտարարությունը «*Social Media, Children and Young Adults @ the Library*»-ի վերաբերյալ առաջարկում է օգտակար ուղեցույց, ինչպես նշված է 2.8 բաժնում:

Հաագայի գրադարանն ունի 50 մեդիա-հրահանգիչ, ովքեր օգնում են գործընկերներին և առաջարկում վերապատրաստում մեդիա գրագիտության ոլորտում: Բացի այդ, նրանք պարտավորվում են քաղաքացիներին կողմնորոշել այս ոլորտում, օրինակ՝ տեղեկատվական հանդիպումների (մեդիասրճարանների), դպրոցներում աջակցություն ցուցաբերելու և այլ միջոցներով: Ի թիվս այլ բաների, դասեր են տրվում վլոգինգի, կեղծ լուրերի պատրաստման (և ճանաչման), 3D տպագրության, Կանաչ էկրանով աշխատանքի վերաբերյալ: Յուրաքանչյուր ամիս Կենտրոնական գրադարանը կազմակերպում է Coderclub-ը: 7-ից 17 տարեկան երեխաները խաղերի միջոցով սովորում են ծրագրավորել (ներառյալ Scratch, HTML, Microbit): Ամեն ամսվա տեղերը սպառվում են՝ 50 երեխա, գումարած նրանց ծնողները:

Պատասխանատվություն են կրում նաև պետական մարմինները, սոցիալական մեդիա ընկերությունները և ինտերնետ ծառայություններ մատուցողները, ինչպես նաև ոչ կառավարական նախաձեռնությունները, որոնք պատասխանատու են ինտերնետի բովանդակության կարգավորման համար:

2.12 WI-FI

Շարժական սարքերի տիրապետման էքսպոնենցիալ աճը ենթադրում է, որ ինչպես զարգացող, այնպես էլ զարգացած երկրներում գրադարանների համար ավելի խնայող և ծախսարդյունավետ ուղղությունը կլինի տրամադրման հավասարակշռությունը փոխել դեպի Wi-Fi՝ ի լրում անհատական համակարգիչների տրամադրմանը: Wi-Fi-ի տրամադրումը դառնում է ավելի շատ քաղաքային կամ տարածաշրջանային նախաձեռնություն, այլ ոչ թե գրադարանի իրավասության խնդիր, և Wi-Fi տեխնոլոգիայի զարգացումները նվազեցրել են թողունակության սահմանափակումների ազդեցությունը:

Շոտլանդական գրադարանային և տեղեկատվական խորհրդի (ULHՔ) հաշվետվության մեջ գրադարանավարը, մեկնաբանելով շոտլանդական գրադարաններում Wi-Fi-ի տրամադրումը, հայտնել է. *«Անձնակազմը, որը նախկինում շատ ժամանակ էր ծախսում բողոքների, կապի խնդիրների և սարքավորումների խափանումների առնչությամբ, այժմ ավելի շատ ժամանակ տրամադրեց օգտվողներին գրադարանային մեր ծառայությունների ամբողջական շրջանակի հասանելիությանն աջակցելուն»:* (Robertson, 2015, էջ 33)

Wi-Fi-ի կարևորության մեկ այլ օրինակ բերված է Նիդեռլանդների Դորդրեխտի քաղաքային գրադարանի «de Bibliotheek AanZet»-ի կողմից, ուր նկատել են, որ *«Wi-Fi-ի արագության օպտիմալացումը՝ աշխատանք, որը տեղի է ունեցել 2018 թվականին, մեծ ազդեցություն է ունեցել աշակերտների և ուսանողների կողմից դասասենյակների և աշխատանքային տարածքների օգտագործման վրա: Առանց որոշակի մարքեթինգային հաղորդակցության՝ միայն բանավոր գովազդի միջոցով, նրանք միմյանց պատմում են գրադարանների բարելավված պայմանների մասին: Սա նշանակում է, որ մենք ունենք ավելի շատ աշակերտներ և ուսանողներ, ովքեր գրադարանն օգտագործում են որպես աշխատավայր»:*

Նմանապես, և նույնպես Նիդեռլանդներից, Հաագայի հանրային գրադարանը բոլոր մասնաճյուղերում յուրաքանչյուրի համար առաջարկում է անվճար անսահմանափակ Wi-Fi հասանելիություն , որը մարդիկ կարող են օգտագործել իրենց դյուրակիր համակարգիչների, պլանշետների և սմարթֆոնների միջոցով: Օգտվողները, մինչ օգտագործելը, պետք է ընդունեն քաղաքապետարանի օգտագործման պայմանները: Միայն Կենտրոնական գրադարանում, ամեն օր հարյուրավոր մարդիկ օգտվում են դրանից: Ցածր եկամուտ ունեցող անձնաց տեղեկատվությանը և դասընթացներին հասանելիության հնարավորություն տալու նպատակով Գրադարանը զեղչեր է առաջարկում Stork անցաթղթով (զեղչի քարտ սահմանափակ միջոցներ ունեցողների համար) մարդկանց համար:

Անխոչընդոտ մուտքի հետ կապված ևս պետք է կիրառվեն նույն սկզբունքները, ինչպես ստատիկ մուտքի համար է, Wi-Fi-ի տրամադրման դեպքում, հատկապես հաշվի առնելով, որ մուտքը սովորաբար իրականացվում է օգտվողի սեփական շարժական սարք(եր)ի միջոցով: Wi-Fi մուտքի սահմանափակումների վերաբերյալ որոշումները պետք է իրականացվեն՝ հաշվի առնելով սա, և պետք է ներառեն հնարավորինս քիչ արգելքներ, ինչը միանշանակ անհրաժեշտ է օրինականության, ապահովության և անվտանգության համար:

2.13 ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՅԱՑՈՒՄ

Անվիճելի է, որ հանրային ինտերնետ հասանելիության կառավարման վերաբերյալ որոշումները զգայուն են և կախված են համատեքստից: Ընդունված է, որ տեղական հանգամանքները և համայնքային նորմերն անխուսափելիորեն դեր կխաղան որոշելու, թե որն է լավագույնս աշխատելու կոնկրետ միջավայրում: Գրադարանի մասնագիտացված ամբողջ անձնակազմը, ներառյալ գրադարանավարները, տեղեկատվական մասնագետները, SS անձնակազմը և ադմինիստրատորները, դերակատարություն ունեն գրադարանում տեղեկատվության հասանելիության մշակույթի ձևավորման գործում և պետք է միավորեն իրենց հավաքական փորձը՝ դրական, համագործակցային մոտեցմամբ որոշումների հանդեպ, որոնք ապահովում են գրադարանի բոլոր օգտվողներին բաց տեղեկատվության և ինտերնետ հասանելիության տրամադրումը:

2.14 ՎԵՐԱՆԱՅՈՒՄ ԵՎ ՇԱՀԱԳՐԳԻՌ ԿՈՂՄԵՐԻ ՆԵՐԳՐԱՎՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հանրային ինտերնետ հասանելիություն ապահովող տեղեկատվական յուրաքանչյուր ծառայություն պետք է օգտագործման հասանելիության և մշտադիտարկման համար ունենա արդյունավետություն ու համապատասխանություն, ինչպես նաև անհրաժեշտության դեպքում, ցանկացած սահմանափակումների ստուգման կանոնավոր ժամանակացույց:

Համայնքային նորմերը և չափորոշիչները ժամանակի ընթացքում ենթակա են փոփոխման, և հասանելիության վերաբերյալ որոշումները պետք է ենթարկվեն կանոնավոր մշտադիտարկման:

Նման վերանայում իրականացնելիս՝ գրադարանի ծառայությունները պետք է համագործակցեն և խորհրդակցեն տեղական և ազգային համապատասխան գործակալությունների հետ, ինչպիսիք են մասնագիտական մարմինները, ԻՖԼԱ-ն, ինտերնետի անվտանգության ՀԿ-ները, ինտերնետի ազգային մարմինը (եթե կիրառելի է), ինչպես նաև հիմնական շահագրգիռ կողմերի և վերջնական օգտվողների հետ՝ նպատակ ունենալով պահպանել համապատասխան հավասարակշռություն սույն ուղեցույցներում ուրվագծված բարոյական սկզբունքների և առանձին շահագրգիռ կողմերի կարիքների միջև:

Քաղաքականության մշակման համար օգտակար ապացույցներ տրամադրելու և վնասակար բովանդակության դեպքում միջոցներ ձեռնարկելու համար գրադարանային-տեղեկատվական ծառայությունների ոլորտը պետք է պահպանի բարձր մակարդակի աշխատանքային հարաբերություններ համապատասխան ազգային ինտերնետ ցանկացած մարմնի, դոմեյնային անունները կարգավորող մարմնի և կիբեռանվտանգության գործակալության հետ: Տեղեկատվության հասանելիության ազատության, ինչպես նաև խոսքի ազատության վերաբերյալ գրադարանային-տեղեկատվական աշխատանքի բարոյական և մասնագիտական սկզբունքներով առաջնորդվելու կարևորությունը պետք է հանրային ինտերնետ հասանելիության ապահովման հետ կապված քաղաքականության և պրակտիկայի հետագա զարգացման հիմքում լինի:

3 ՀՂՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՊԱՇԱՐՆԵՐ

Bertot, J C, McLure, C R and Jaeger, P T (2008) The Impacts of Free Public Internet Access on Public Library Patrons and Communities. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*, 78(3) 285-301.

Childnet International (2018) *Resources*. Հասանելի է՝
<https://www.ifla.org/publications/node/11092> (ղիտվել է՝ 29.06.2018)

Cooke, L, Spacey, R, Muir, A & Creaser, C (2014) Filtering access to the internet in public libraries: an ethical dilemma? IN: Preisig, A.V., Rosch, H. and Stuckelberger, C. (eds.) *Ethical Dilemmas in the Information Society Codes of Ethics for Librarians and Archivists Papers from the IFLA/FAIFE Satellite Meeting 2014*. Geneva: Globethics.net, pp. 179 - 190. Հասանելի է՝
https://www.globethics.net/documents/4289936/13403236/GE_Global_11_web_final.pdf
(ղիտվել է՝ 18.01.2019)

Dynamic Coalition on Public Access in Libraries (2015) *Principles on Public Access in Libraries*.
Հասանելի է՝ <https://www.ifla.org/publications/node/10328> (ղիտվել է՝ 04.09.2018)

EDRi (2016) *Your Guide to Digital Defenders vs. Data Intruders – Privacy for Kids!* Հասանելի է՝
<https://edri.org/privacy-for-kids-digital-defenders/> (ղիտվել է՝ 04.09.2018)

EIFL (n.d.) *Capacity Building of Public Librarians in Africa*. Հասանելի է՝ <https://www.eifl.net/eifl-in-action/capacity-building-public-librarians-africa> (ղիտվել է՝ 13.05.2019)

Federal Communications Commission (2017) *Children's Internet Protection Act (CIPA)*. Հասանելի է՝
<https://www.fcc.gov/consumers/guides/childrens-internet-protection-act> (ղիտվել է՝ 11.01.2019)

IFLA (1999) *IFLA Statement on Libraries and Intellectual Freedom*. Հասանելի է՝
<https://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-intellectual-freedom> (ղիտվել է՝ 13.08.2018)

IFLA (2008) *IFLA Manifesto on Good Governance, Transparency and Freedom from Corruption*.
Հասանելի է՝ <https://www.ifla.org/publications/ifla-manifesto-on-transparency-good-governance-and-freedom-from-corruption> (ղիտվել է՝ 13.08.2018)

IFLA (2012a) *IFLA Code of Ethics for Librarians and other Information Workers*. Հասանելի է՝
<https://www.ifla.org/publications/node/11092> (ղիտվել է՝ 28.06.2018)

IFLA (2012b) *Providing Internet Access Through Public Libraries: An Investment in Digital Inclusion and Twenty-First Century Skills. Beyond Access Issue Brief*, November 2012.
Հասանելի է՝ https://www.ifla.org/files/assets/clm/WSIS/libraries_public_access.pdf
(ղիտվել է՝ 08.02.2019)

IFLA (2014a) *Internet Manifesto 2014*. Հասանելի է՝
<https://www.ifla.org/publications/node/224?og=30> (ղիտվել է՝ 13.08.2018)

- IFLA (2014b) *The Lyon Declaration on Access to Information and Development*. Lyon. Հասանելի է՝ <https://www.lyondeclaration.org/> (նիսպել է՝ 28.06.2018)
- IFLA (2015) *IFLA Statement on Privacy in the Library Environment*. Հասանելի է՝ <https://www.ifla.org/files/assets/hq/news/documents/ifla-statement-on-privacy-in-the-library-environment.pdf> (նիսպել է՝ 04.09.2018)
- IFLA (2016) *IFLA Statement on Net Neutrality and Zero-Rating*. Հասանելի է՝ <https://www.ifla.org/publications/node/10700> (նիսպել է՝ 13.08.2018)
- IFLA (2017a) *IFLA Section on Information Literacy*. Հասանելի է՝ <https://www.ifla.org/information-literacy> (նիսպել է՝ 16.08.2018)
- IFLA (2017b) *IFLA Statement on Digital Literacy*. Հասանելի է՝ https://www.ifla.org/publications/node/11586#_ftn19 (նիսպել է՝ 13.08.2018)
- IFLA FAIFE (2018) *Freedom of Access to Information and Freedom of Expression (FAIFE) Advisory Committee*. Հասանելի է՝ <https://www.ifla.org/faife> (նիսպել է՝ 28.06.2018)
- IFLA Section for Libraries for Children and Young Adults (2015) *Social Media, Children and Young Adults @ the Library - Safety, Privacy and Online Behavior*. Հասանելի է՝ <https://www.ifla.org/publications/node/9961?og=51> (նիսպել է՝ 27.07.2018)
- Internet World Stats (2018) *Internet World Stats: Usage and Population Statistics*. Հասանելի է՝ <https://www.Internetworldstats.com/stats.htm> (նիսպել է՝ 11.01.2019)
- Kranich, N. (2004). Why filters won't protect children or adults. *Library Administration and Management*, 18(1) 14-18.
- National Research Council (2001). Tools and Strategies for Protecting Kids from Pornography and their Applicability to Other Inappropriate Internet Content. Washington, DC: NRC.
- Robertson, I. (2015) *Wi-Fi Projects in Scottish Libraries: Final Report*. Scottish Libraries and Information Council. Հասանելի է՝ <https://scottishlibraries.org/media/1219/wifi-project-final-report.pdf> (նիսպել է՝ 08.02.2019)
- Safer Internet Centre Lithuania (2019) *Draugiskasinternetas.lt Final Public Report 2016-2018*. Հասանելի է՝ https://www.draugiskasinternetas.lt/wp-content/uploads/2019/04/D1-4_draugiskasinternetas_viesoji_LT_final.pdf (նիսպել է՝ 13.05.2019)
- Sey, A., Coward, C., Bar, F., Sciadas, G., Rothschild, C., & Koepke, L. (2013). *Connecting people for development: Why public access ICTs matter*. Seattle: Technology & Social Change Group, University of Washington Information School.
- Spacey, R, Cooke, L, Muir, A and Creaser, C (2014) *Managing Access to the Internet in Public Libraries [MAIPLE]*. End of award report submitted to the Arts and Humanities Research Council (AHRC) Grant AH/J005878/1. Loughborough: LISU. Հասանելի է՝ <https://www.lboro.ac.uk/microsites/infosci/lisu/maiple/downloads/maiple-report.pdf> (նիսպել է՝ 18.01.2019)
- Spacey, R, Cooke, L, Creaser, C and Muir, A. (2015) Regulating Internet Access and Content: Findings from the MAIPLE Project. *Journal of Librarianship and Information Science*, 47(1) 71-84.

Հասանելի է՝ <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0961000613500688> (ղիտվել է՝ 28.06.2018)

Sturges, P (2002) *Public Internet access in libraries and information services*. London: Facet.

United Nations (1989) *United Nations Convention on the Rights of the Child*. Հասանելի է՝ <https://www.unicef.org.uk/what-we-do/un-convention-child-rights/> (ղիտվել է՝ 17 September 2018)

United Nations (1948) *Universal Declaration of Human Rights*. Paris. Հասանելի է՝ <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> (ղիտվել է՝ 28.06.2018)

United Nations (2006) *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York. Հասանելի է՝ <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-2.html> (ղիտվել է՝ 27.07.2018)

United Nations (2015) *Sustainable Development Goals*. Հասանելի է՝ <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300> (ղիտվել է՝ 16.08.2018)

United Nations (2016) *The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet : resolution adopted by the Human Rights Council on 1 July 2016*. Հասանելի է՝ <https://digitallibrary.un.org/record/845727?In=en> (ղիտվել է՝ 13.05.2019)

W3C (2018) *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.1*. Հասանելի է՝ <https://www.w3.org/TR/WCAG21/> (ղիտվել է՝ 04.09.2018)

Walton, M. & J. Donner. (2012). *Public access, private mobile: The interplay of shared access and the mobile internet for teenagers in Cape Town*. Global Impact Study Research Report Series. Cape Town: University of Cape Town. Հասանելի է՝ <https://tascha.uw.edu/publications/public-access-private-mobiles/> (ղիտվել է՝ 13.05.2019)

WSIS (2003) *World Summit on the Information Society: Declaration of Principles*. Geneva. Հասանելի է՝ <https://www.itu.int/net/wsis/docs/geneva/official/dop.html> (ղիտվել է՝ 28.06.2018)

Դիտելու և խորհրդատվության համար կապ հաստատեք՝ Prof Louise Cooke:
l.cooke@lboro.ac.uk

4 ՀԱՎԵԼՎԱԾ

4.1 Օրինակներ Չեխիայի Հանրապետությունից

Մատչելիության տեխնոլոգիաների կիրառման լավ փորձի օրինակներ՝ վստահ լինելու, որ հաշմանդամություն ունեցող մարդիկ վայելում են ինտերնետի հավասար հասանելիություն

- [Friendly Vox](#)-ը ծայնային հնարավորություն ունեցող վեբ հանգույց է, որը տեղեկատվության և կապի ծառայություններին հասանելիություն տրամադրելու լուծում է՝ առանց տեսողությունն օգտագործելու անհրաժեշտության: Friendly Vox-ը ստեղծվել է՝ հաշվի առնելով տեսողության խնդիրներ ունեցող մարդկանց հատուկ կարիքները: Հանգույցը կարելի է ամբողջությամբ կառավարել ստեղնաշարի միջոցով, և անհրաժեշտ ամբողջ տեղեկությունները փոխանցվում են ծայնային ելքի միջոցով: FriendlyVox-ի անբաժանելի մասն է օգնությունը, որի շնորհիվ հանգույցը հեշտ է օգտագործել նույնիսկ ոչ փորձառու օգտվողների համար: Չեխիայի բազմաթիվ հանրային գրադարաններում համակարգիչները հագեցած են Friendly Vox ծառայությունով և հասանելի են տեսողության խնդիրներ ունեցող մարդկանց համար: Գրադարանավարները պատրաստված են, որպեսզի օգնեն մարդկանց օգտագործելու այն: Friendly Vox-ն անվճար է: Գրադարանների օրինակներ, որոնք առաջարկում են Friendly Vox իրենց օգտվողներին՝ [Վիստյանա երկրամասի գրադարանը](#), [Պետեր Բեգրուկի անվան գրադարանը Օպրավայում](#) և [Հոդոնին քաղաքի հանրային գրադարանը](#):
- [Biblioweb](#)-ը գրադարանների մրցույթ է, որը կենտրոնանում է նրանց կայքերի գնահատման վրա: Մրցանակներից մեկը խոջընդոտներից գերծ լավագույն վեբ էջ ունեցող գրադարանի մրցանակն է: Տեսողության խնդիրներ ունեցող օգտվողների համար ժյուրին գնահատում է էջերի հասանելիությունը (անցկացնում է վեբ էջերի էվրիստիկ թեստ՝ օգտագործելով մատչելիության չեխական և WCAG 2.0 մեթոդոլոգիայից ընտրված կանոնները, ինչպես նաև օգտվողների հասանելիության լրացուցիչ թեստ): 2018 և 2017 թվականներին [Բիլովեցի գրադարանը](#) ստացավ հասանելիության մրցանակ, իսկ 2016 թվականին [Չիլնի Ֆրանտիշեկ Բարտոշի անվան տարածաշրջանային գրադարանը](#) հաղթող էր ճանաչվել՝ անվանակարգում հետևելով [Լիտվինովի քաղաքային գրադարանին](#), որը հաղթել էր 2015 թվականին:
- Handicap Friendly-ը վկայական է չեխական գրադարանների համար, որոնք հաշմանդամների համար ապահովում են գերազանց ծառայություններ (ներառյալ թվային): [Օստրավայի քաղաքային գրադարանը](#), [Հրադեց Կրալովեի քաղաքային գրադարանը](#) և [Բոնո քաղաքի Ջիրի Մահենի անվան գրադարանն](#) արդեն ստացել են վերոնշյալ վկայականը:
- [Daleth](#)-ը, որը նաև հայտնի է որպես «Գրադարանային դարպաս տեսողության խնդիրներ ունեցողների համար», համագգային գրադարան է մատչելի այնպիսի նյութերով, ինչպիսիք են էլեկտրոնային փաստաթղթերը, մատների շոշափումով տպագրությունները և աուդիո կամ հիբրիդային հրատարակությունները: Միջերեսը (կայք կամ բջջային հավելված) թույլ է տալիս օգտվողներին

միանգամից որոնումներ կատարել բազմաթիվ գրադարանների քարտարաններում, այնպես որ կարիք չկա նույն առաջադրանքը կատարելու համար օգտագործել տարբեր միջերեսներ կամ գործիքներ: Ծրագրին մասնակցում են ինչպես ակադեմիական, այնպես էլ ոչ ակադեմիական գրադարաններ:

9. Գրադարանային նախագծերի օրինակներ, որոնք օգնում են երիտասարդներին առցանց ռիսկերի մասին լինել ավելի իրազեկված և այդպիսով խուսափել դրանցից

- Կարլովի Վարի երկրամասի գրադարանը համագործակցում է ինտերնետի անվտանգության մասնագետների հետ և մասնակցում է [Internetem bezpečně](#) (Անվտանգ ինտերնետի օգտագործում) խորագրով նախագծին: Նրանք ստեղծել են առցանց միջավայրում երեխաների և մեծահասակների անվտանգության մասին ձեռնարկներ և թուղթիկներ՝ դրանք դարձնելով [ազատորեն հասանելի ներքեռնման համար](#): Նրանք կազմակերպում են այս ոլորտին առնչվող աշխատանոցներ և այլ միջոցառումներ, ինչպես նաև հասանելի է առցանց օգնությունը:

Գրադարանների օրինակներ, որոնք ներգրավված են ինտերնետային ավելի լայն նախաձեռնություններում

- [Պլզենի հանրային գրադարանը](#) չեխական գրադարաններից մեկն է, որը պարբերաբար միանում է «[Ավելի ապահով ինտերնետի օր](#)» ինտերնետի անվտանգության միջազգային օրվան: Ներկայացնում է ծրագրեր իր օգտվողների համար, որոնք, սովորաբար, աշխատանոցներ և մրցույթներ են երեխաների և երիտասարդների համար:

Մեր շնորհակալությունն ենք հայտնում Վլադանա Պիլլերովային (Չեխիայի Հանրապետության Ազգային գրադարան, vladana.pillerova@nkp.cz), Լինդա Յանսովային (Չեխիայի Հանրապետության Ազգային գրադարան, linda.jansova@nkp.cz, linda.jansova@gmail.com) և Եվա Յերնինսկովային (Ջաբոկի գրադարան, cernin@jabok.cz) այս օրինակները կազմելու համար:

Հապավումներ²

ԷԴՌԻ	Եվրոպական թվային իրավունքներ (European Digital Rights)
ԷԻՖԼ	Էլեկտրոնային տեղեկատվություն գրադարաններին (Electronic Information for Libraries)
ԻՖԼԱ	Գրադարանային միությունների և հաստատությունների միջազգային դաշնություն (International Federation of Library Associations and Institutions)
ՄԱԿ	Միավորված Ազգերի Կազմակերպություն
ՍԼԻՔ	Շոտլանդական գրադարանային և տեղեկատվական խորհուրդ (Scottish Library and Information Council)
ՏԱՍՉԱ	Տեխնոլոգիաների և սոցիալական փոփոխության խումբ (Technology & Social Change Group)
ՏՀՏ	Հեռահաղորդակցական և տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ (Telecommunication and Information Technologies)
ՖԱԻՖԷ	Տեղեկատվության հասանելիության ազատություն և խոսքի ազատություն (Freedom of Access to Information and Freedom of Expression) խորհրդատվական կոմիտե

² «Հապավումներ» բաժինն ավելացվել է թարգմանչի կողմից, տեքստի բնօրինակում օգտագործված որոշ կառույցների անգլերեն անվանումների հայերեն համարժեքները ներկայացնելու նպատակով: